

УДК 341(4)

Форманюк В. В., НУ «ОЮА»

СТАНОВЛЕННЯ І ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Європейську інтеграцію називають феноменом політичного розвитку, чинником, що визначає сучасний стан міжнародних відносин. Практика розвитку Європейського союзу (ЄС) переконливо свідчить про те, що процеси міжнародної інтеграції багато в чому визначаються ступенем сумісності соціального простору інтегруються країн. Сьогодні соціальна політика ЄС повинна бути фактором поглиблення інтеграційних процесів, однак залишається відкритим питання про ефективність її реалізації на сучасному етапі інтеграції.

Постановка проблеми. Європейський континент є географічна територія, який має багату культурним та історичним минулим. До європейців прийшло розуміння того, що основними факторами розвитку економічних, політичних, правових, моральних відносин у суспільстві є відносини соціальні. Все частіше інтеграційні процеси стали розглядатись крізь призму розвитку соціальних відносин, що послужило становленню окремого напрямку діяльності європейських держав в соціальній сфері – соціальної політики.

З моменту підписання Договору про заснування Європейського економічного співтовариства, він неодноразово доповнювався, охоплюючи все нові і нові сфери, юридично закріплюючи результати розвитку інтеграційних процесів у різних областях.

Подальший розвиток інтеграції та приєднання до Європейського Союзу великої групи держав Центральної та Східної Європи принесли нові проблеми в соціальну сферу, пов'язані, зокрема, з масовою міграцією робочої сили з відносно слаборозвинених регіонів Європейського Союзу в індустріально розвинені центри. А це вимагало додаткових зусиль ЄС у правовому регулюванні даної сфери. Отож, правове регулювання соціальної політики в міру еволюції інтеграційних об'єднань набуває все більш всеосяжний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою цього дослідження послужили праці вчених, які вивчають різні аспекти формування та здійснення соціальної політики, так і правові акти, що регулюють трудові відносини в умовах інтеграційного процесу.

Методологічною базою дослідження послужили роботи вчених, що займаються загальноправовим питаннями. У роботі також використані праці вчених, що займаються дослідженнями інститу-

ційної системи Європейського Союзу, а також іншими питаннями європейського права, зокрема роботи: Григор'євої І., Зайцева Ю., Каргалової Т., Папієва М., Тимошенко А., Фон Богданда, Холма Р., Шмельова Н. П. З числа авторів, спеціально займаються вивченням кола питань, пов'язаних з соціальною політикою ЄС, можна відзначити, Борко Ю. А, Маршала Т. Г., Харрис Ж., Шапира Ж., Шьярра С., Энтіна Л.М. та інших вчених. В основу проведеного аналізу, висновків і пропозицій також покладені відповідні міжнародні угоди, конвенції, рішення та рекомендації міжнародних організацій, нормативно-правові акти держав-членів, а також наднаціональні нормативно-правові акти та інші документи ненормативного регулювання.

Формулювання цілей статті. Мета цього дослідження полягає у тому, щоб за допомогою комплексного підходу розкрити основні проблеми та особливості формування, розвитку та еволюції соціальної політики та регулювання соціальних відносин, визначити місце, роль і особливості розвитку європейської інтеграції в соціальній сфері, позначити основні проблеми, пов'язані із розмежуванням компетенції національних і наднаціональних інститутів ЄС у соціальній сфері, показати специфіку правового інструментарію реалізації соціальної політики.

Зміст статті. Усвідомлення необхідності вироблення загальної політики в соціальній сфері – результат довгого і нелегкого шляху, пройденого європейцями, від зародження ідеї про досягнення соціальної згуртованості держав Європи до розробки основних положень соціальної політики та її реалізації на основі прийняття перших нормативних актів, що регулюють окремі аспекти діяльності в соціальній сфері.

При підписанні перших установчих договорів, створення систем соціального захисту громадян в кожній окремо взятій країні, а також роль наднаціональних структур у вирішенні соціальних проблем, насамперед, погоджувалися з необхідністю установи спільного ринку, який би забезпечував вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталів. Свобода пересування осіб включає в себе також і свободу підприємницької діяльності. Безумовно, свобода пересування осіб, в число яких входять і працівники, має величезне значення для соціальної політики, але дана свобода розглядалася, в першу чергу, як структурна частина загального ринку, а не як основний елемент розвитку комунітарної соціальної політики.

Економічна та інституційна інтеграція проходила за чітко відпрацьованим сценарієм і регулювалася відповідно до конкретних умов політичного та економічного розвитку. Однак у тому, що стосується

формування політики в соціальній сфері, розвиток інтеграційних процесів в Європі проходив значно повільніше, у зв'язку з різноманітністю культурних і суспільних цінностей держав-членів Співтовариства, їх національними особливостями, різними рівнями соціального забезпечення та соціального захисту населення. Соціальна політика в період становлення перших інтеграційних утворень розглядалася як виключно внутрішньо-політичного курсу держав-членів, а будь-яке втручання в соціальну сферу ззовні викликало жорстку протидію як з боку державних органів, так і неурядових організацій та установ, які підтримували і представники бізнесу, що віддавали перевагу самостійно вирішувати питання зайнятості, охорони праці, соціального забезпечення та інші питання соціальної сфери. «У тих же країнах де успішно функціонували системи соціального захисту, організації працівників побоювалися, що втрата суверенітету в цій області призведе до зниження їх ефективності і втрати соціальних завоювань, і їм доведеться поступитися своїми правами» [1, с. 46-47].

Європейське Економічне Співтовариство практично не володіло повноваженнями щодо нормативного регулювання в соціальній сфері. У преамбулі до Римського договору 1957 лише коротко згадувалося про намір безперервно покращувати умови життя і праці громадян.

У тексті Договору про Співтовариство, основні цілі в сфері соціальної політики відповідали загальному для того періоду прагненню уникнути негативних наслідків економічної інтеграції для різних соціальних груп, забезпечуючи тим самим політичну і соціальну стабільність у суспільстві.

Відповідно Договору про Європейське Співтовариство, держави-члени повинні були сприяти прогресивному розвитку умов життя і праці, належного соціального захисту, діалогу між підприємцями та працівниками, розвитку людських ресурсів заради довготривалого забезпечення високого рівня зайнятості та боротьби з соціальним відторгненням.

Для досягнення поставленої мети Співтовариство і держави-члени вживають заходів, що враховують різноманітність національних правових механізмів, особливо в галузі трудових відносин, а також необхідність підтримання конкурентоспроможності економіки Співтовариства.

Розвиток у цьому напрямку, на їхню думку, має стати результатом не тільки функціонування спільного ринку, що сприяє гармонізації соціальних систем, але і процедур, передбачених Римським Договором, та зближення положень, встановлюваних законами, постановами і діями адміністрації, а стаття 137 Договору про Європейське

співтовариство закріпила конкретні сфери, в яких Співтовариство, діючи на основі принципу субсидіарності, доповнює і підтримує дії держав-членів у соціальній сфері. Зокрема, дана стаття закріплює наступні напрямки:

- поліпшення, насамперед, виробничого середовища з метою охорони здоров'я та забезпечення безпеки працівників;
- умови праці;
- соціальне становище та соціальний захист працівників;
- захист працівників у разі розірвання трудових угод;
- інформування та консультування працівників;
- подання і колективний захист інтересів працівників і роботодавців, включаючи спільне управління, згідно з параграфом 5 Договору про Європейське Співтовариство;
- умови зайнятості для громадян третіх країн, які постійно проживають на території Співтовариства;
- інтеграція осіб, виключених з ринку праці, без шкоди для статті 150 Договору про Європейське Співтовариство;
- рівність чоловіків і жінок щодо можливостей на ринку праці та поводження з ними на роботі;
- боротьба проти дискримінації за соціальними ознаками;
- вдосконалення систем соціального захисту без шкоди для пункту «с».

Однак закріплення вищевказаних положень в установчому договорі фактично не змінило на момент його прийняття існуючого тоді стану речей: держави-члени залишалися досить незалежними і самостійно несли відповідальність за реалізацію національної соціальної політики, не бажаючи передавати свої повноваження у сфері соціальної політики, як однієї з найбільш уразливих систем суспільних відносин, наднаціональним інститутам. У період становлення інститутів ЄС існувало лише одне виключення: відповідно до статті 141 Договору про Європейське Співтовариство, держави-члени повинні були забезпечувати дотримання принципу «рівної оплати праці за рівну роботу» у відносинах між чоловіками і жінками. Дане положення було направлено на запобігання «соціального демпінгу», оскільки використовувати працю жінок для роботодавців було дешевше. Однак, цей захід не мав нічого спільного з наділенням жінок рівними з чоловіком правами.

Таким чином, первісна редакція Договору про Європейське Співтовариство містила досить незначну кількість норм, що відносяться до комунітарної соціальної політики, позначивши лише її загальні контури, а всі заходи по її практичній реалізації планувалися і відбива-

лися в установчому договорі лише настільки, наскільки цього вимагали процеси економічної інтеграції, що розвивалися, однак на практиці практично не виконувалися. У тексті засновницького договору були закладені механізми щодо зміцнення соціально-економічної єдності членів для забезпечення гармонійного інтеграційного розвитку, однак, проголошені цілі не тільки не дуже чітко формулювалися і не були підкріплені програмами конкретних дій, але й стикалися з бездіяльністю держав-членів у цій сфері. Таке пасивне ставлення держав-членів було викликано, насамперед, з побоюваннями, пов'язаними з втратою контролю у вразливій соціальній сфері у разі передачі своїх повноважень наднаціональним комунітарним інститутам. Іншими словами, поступка частини повноважень органів публічної влади держав-членів наднаціональним інститутам розглядалася як втручання у внутрішні справи держав-членів у соціальній сфері.

Стрімке збільшення рівня безробіття, яке призвело до соціальної кризи в Європі на початку сімдесятих років 20 століття, призвело до усвідомлення необхідності створення більш ефективних механізмів реалізації спільних заходів у соціальній сфері. Паризький саміт лідерів держав-членів ЄС 1972 року заклав основу для прийняття Європейським Співтовариством ряду кроків у сфері соціальної політики. Питання про розробку соціальної політики як самостійного напрямку діяльності Співтовариства став ключовим у рамках саміту, а соціальні проблеми були позначені учасниками саміту як пріоритетні для подальшого розвитку ЄС. На саміті вперше було поставлено питання про необхідність розробки єдиної соціальної політики Співтовариства та прийняття програми соціальних дій, в результаті яких ЄС в перспективі «має еволюціонувати в європейський соціальний союз» [2]. За підсумками саміту, в 1974 році була розроблена детальна програма дій у соціальній сфері, а на основі статей 94 і 308 Договору про Європейське Співтовариство було прийнято низку директив ЄС у соціальній сфері¹³. У даних статтях прямо не говориться про соціальну політику, однак, на їх основі Співтовариства у випадку, якщо відповідних повноважень не достатньо для досягнення цілей, закріплених в установчому договорі, могли приймати додаткові належні заходи для їх досягнення.

Підвищення розвитку соціальної політики ЄС на якісно новий рівень сприяв Жак Делор, який ініціював широко поширені громадські дебати щодо «європейського соціального виміру та побудову європейського соціального простору» [3, с. 28]. Результати цієї важливої ініціативи у сфері соціального регулювання були закріплені в Єдиному європейському акті (ЄЄА) 1986 [4].

Ухвалення ЄЄА і пов'язаних з ним документів (протоколів, декларацій) привело до систематизації норм у сфері регулювання соціальної політики та заклало основу для подальшого розвитку інтеграції в соціальній сфері. Одним з найважливіших інструментів регулювання соціальної політики став соціальний діалог [5, с. 101], нормативні положення про який містилися в статті 139 Договору про Європейське Співтовариство, введеної Єдиним Європейським актом. Суб'єкти соціального діалогу – соціальні партнери, боролися за розширення повноважень Співтовариства в галузі соціальної політики в обмін на участь у процесі прийняття рішень. Єдиний європейський акт, проголошуючи своєю головною метою створення єдиного внутрішнього ринку, в той же час підкреслював необхідність «сприяти спільним зусиллям з розвитку демократії, що спирається на основні права, прийняті конституціями і законами держав-членів, Конвенцією про захист прав людини та основних свобод та Європейською соціальною хартією, в першу чергу на право свободи, рівності та соціальної справедливості» [6, с. 9].

Подальшому розвитку політики європейських держав у соціальній сфері сприяло вироблення Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників. Хартія була прийнята в 1989 р в Страсбурзі у форматі політичної декларації держав-членів [7, с. 211]. З прийняттям у 1992 році Маастрихтського договору про Європейський Союз, Хартія про основні соціальні права працівників була інтегрована в правову систему ЄС і на основі статті 136 Договору про Європейське Співтовариство увійшла в систему спільних досягнень Співтовариства [8] – *acquis communautaire*. Хартія створила нову основу для законотворчості, мала результатом нову програму дій в соціальній сфері, яка, принаймні, згодом частково була здійснена.

Положення договорів, що засновують Європейське Співтовариство і Європейський Союз, закріплюють за Європейським Союзом статус об'єднання, що має соціальний вимір. Соціальний вимір, в основному, розглядається через призму економічної діяльності та економічних показників, на яких зосереджено основну увагу Європейського Союзу. Так, відповідно до статті 2 Договору про заснування Європейської Спільноти: «Європейське Співтовариство, в якості реалізації однієї з основних своїх завдань, має сприяти на всій своїй території досягненню високого рівня зайнятості та соціального захисту, зростанню стандартів і якості життя своїх громадян, а також соціальному згуртуванню держав-членів ЄС» [9, с. 555]. Термін «соціальний вимір» трактується вченими як соціальні наслідки політики ЄС, поява якого пов'язується з трансформацією первісних положень установчих дого-

ворів про Європейські Співтовариства, що позначаються як «соціальні положення» .

«У географічних межах Європейського Союзу соціальний вимір виражається через створення єдиного соціального простору – означає простір, на якому відповідно з юридичними нормами і правом ЄС реалізується його соціальна політика» [10, с. 25] .

Чіткого визначення соціальної політики в наукових працях дослідників, що працюють в соціальній сфері, немає. Сам термін «соціальна політика» трактується дуже широко і визначається, в загальному вигляді, як діяльність уряду, спрямована на встановлення і підтримання високого рівня добробуту своїх громадян, що має на увазі встановлення високого рівня соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти, розвинену систему побутового обслуговування та комунального господарства, забезпечення житлом, захист прав та інтересів знедолених, затвердження та рішення тендерних проблем.

Зміст соціальної політики ЄС (з якої можна вивести і визначення самої політики) можна визначити як комплекс заходів, що складається з наступних положень:

- 1) «розробка концепції діяльності ЄС у соціальній сфері;
- 2) виявлення параметрів, забезпечення яких дозволить гарантувати якість життя, сталий розвиток, конкурентоспроможність та інші найважливіші показники, що характеризують всебічний ріст потенціалу ЄС;
- 3) створення на цій основі комплексних програм та соціальних технологій, спрямованих на досягнення соціальної стабільності, подолання конфліктних ситуацій і вирішення протиріч, що виникають між різними суспільними силами;
- 4) формування механізму забезпечення інтересів ЄС і вирішення відповідних завдань у соціальній сфері;
- 5) прогнозування соціального майбутнього ЄС, шляхів соціального розвитку нового суспільства, яке інтегрується, можливих наслідків цього складного і багато в чому суперечливого процесу» [11, с. 18-20].

Європейський Союз визначав соціальну політику як «діапазон правил, в рамках яких громадяни користуються як правом загального економічного добробуту держави, так і правом спільно користуватися загальною соціальною спадщиною і жити у відповідності з цивілізованими стандартами і правилами, переважаючими в суспільстві. Капіталістичний устрій економіки і вільної торгівлі підтвердив цю позицію в якості основної ідеології урядів держав-членів, поширивши соціальну політику на широкий спектр суспільних відносин, таких, зокрема, як регіональна політика, політика сім'ї та шлюбу, податкова політика та ін.» [12, с. 68].

Основні параметри соціальної політики та її правове регулювання формуються як на національному рівні, так і на рівні Європейського Союзу. Діяльність інститутів ЄС впливає на основні режими і регулювання соціальної політики держав-членів, а національні режими соціальної політики, в свою чергу, впливають на формування основних напрямків і регулювання соціальної політики на рівні ЄС. Режим соціальної політики ЄС формується в контексті багаторівневої системи управління, в якій Європейський Союз займає ключову позицію.

Основною метою соціальної політики є сприяння підвищенню добробуту громадян, яке може виражатися у двох аспектах: особистому та узагальненому. Особистий аспект виражається в наділенні громадян правами користуватися загальними благами, тобто наділення мінімальними стандартами рівня життя, охорони здоров'я, соціального забезпечення. Узагальнений аспект соціальної політики спрямований на створення стійких умов добробуту для всього суспільства таких, наприклад, як забезпечення високого рівня зайнятості, гарантія високого рівня захисту навколишнього середовища та гарантія забезпечення гідного рівня життя [13, с. 33].

Традиційно, реалізація соціальної політики та її правове регулювання включає 3 основні завдання:

- страхування від громадських ризиків;
- допомога незаможним і малозабезпеченим громадянам;
- перерозподіл фінансових коштів і безпосередня мінімізація збитків в тій чи іншій соціальній сфері.

Таким чином, хоча соціальна політика та право впливають на економіку, тим не менш, цілі соціальної політики можна визначити як спрямовані на встановлення соціальної справедливості на основі принципу солідарності всередині ЄС. Соціальна політика використовує політичну владу з метою заміни, доповнення або зміни дії економічної системи для того, щоб досягти результатів, які економічна система не досягла б самостійно, надаючи підтримку за допомогою факторів, відмінних від тих, що визначені вільним ринком. З іншого боку, сфера соціальної політики володіє і економічною природою, так як концепція соціального виміру і її правове регулювання спрямовані на створення та будівництво єдиного внутрішнього ринку. В рамках цієї концепції соціальна політика розглядається як інструмент для створення єдиного і «ефективного» ринку.

Положення права ЄС, що відносяться до соціальної політики, спрямовані на встановлення мінімального основного набору прав громадян у сфері соціального захисту та на сприяння розвитку добробуту держав-членів в цілому. Іншими словами, соціальна політика ЄС має

тенденцією до поглиблення економічної інтеграції в самій широкій сфері суспільних відносин в цілому, ніж чим до регулювання окремих потреб громадян та заходів по соціальному забезпеченню, підвищенню рівня охорони здоров'я, освіти, і особистого благополуччя. Більш наочно відмінності цих двох аспектів можуть бути проілюстровані на конкретних положеннях соціальної політики.

Безперечно, правове регулювання механізмів реалізації соціальної політики та покращення добробуту громадян залишається, в основному, в компетенції держав-членів ЄС, установчі договори не містять чіткого розмежування компетенції між Європейським Союзом і державами-членами в соціальній сфері, а громадяни, які живуть і працюють на території Європейського Союзу, наділяються правом на соціальний захист, в основному, відповідно до національного законодавства держав-членів, а не правом ЄС. Тим не менше, певні мінімальні гарантії прав у соціальній сфері, напрями розвитку правового регулювання основних положень соціальної політики можуть встановлюватися тільки за допомогою впливу права ЄС на національне законодавство держав-членів, на основі подальшого розвитку принципів пропорційності та субсидіарності. Дані положення і формують так званий «європейський рівень» в системі багаторівневого регулювання соціальної політики ЄС [14, с. 11-12].

Правове регулювання соціальної політики ЄС включає заходи, що мають відношення до «трудової мобільності», такі, як координація соціального забезпечення працівників-мігрантів, управління розподілом соціальних допомог, професійне навчання і освіта, регулювання питань, пов'язаних з правовим становищем сімей працівників-мігрантів. Сфера дії соціальної політики ЄС також охоплює положення щодо регулювання зайнятості такі, як наділення працівників правом на «недискримінацію» за національною ознакою, захист прав працівників реструктуризованих компаній, рівність осіб за ознакою статі при працевлаштуванні, регулювання умов праці. Регулювання соціальної політики в інших сферах може також включати, наприклад, захист прав споживачів, забезпечення безпеки продуктів споживання, деякі аспекти екологічного права ЄС. Такі галузі соціальної політики, як охорона здоров'я, освіта, забезпечення зайнятості, також є частиною соціальної політики та соціального виміру ЄС. Крім того, регулювання соціальної політики ЄС включає в себе заходи, здійснювані інститутами ЄС, що пов'язані з усуненням важких наслідків, які долаються певними групами людей і деякими географічними регіонами Євросоюзу в результаті технологічних, індустриальних та економічних змін, викликаних створенням єдиного внутрішнього ринку ЄС.

Структурні фонди є найбільш наочними проявами цього аспекту соціальної політики ЄС.

Даний аспект соціальної політики ЄС відображений у спеціальних програмах Комісії по боротьбі з бідністю, расизмом, безробіттям та соціальною відчуженістю, програмах з підтримки молоді, осіб похилого віку та інвалідів. Соціальні аспекти є складовими елементами і інших політик та права Європейського Співтовариства, наприклад, у сферах сільського господарства, транспорту, конкурентної політики та політики в галузі захисту навколишнього середовища.

У зв'язку з тим, що регулювання соціальної політики ЄС виступає як відокремлений елемент, необхідний при побудові єдиного внутрішнього ринку, в рамках якого функціонує свобода пересування робочої сили, соціальна політика ЄС може розглядатися як інструмент, спрямований на регулювання питань в сфері зайнятості. Для ряду європейських дослідників найбільш очевидним обґрунтуванням проведення правових та інших заходів соціальної політики на європейському рівні є зміцнення трудової мобільності і створення таких умов, в рамках яких буде створено конкурентне середовище для роботодавців в державах-членах ЄС. Питання зайнятості, що містяться в нормах про соціальну політику також відображені в документах, що видаються Європейською Комісією, наприклад такому, як: «Соціальний захист в Європейському Союзі», який підкреслює зв'язок між соціальним захистом і політикою занятості.

Інші автори відстоюють позицію, пов'язану з більш широким розумінням змісту соціальної політики ЄС. Вони стверджують, що європейська інтеграція має соціальні наслідки, які поширюються на всіх громадян держав-членів, а не тільки на працівників [15, с. 285].

Висновок. Оцінюючи шлях, пройдений ЄС, не можна не відзначити, що формування соціальної політики в її сьогоdnішньому вигляді було складним процесом, спрямованим на стабілізацію капіталістичної системи через створення належної інституційної та соціальної інфраструктури. Очевидно, що повністю впоратися з цим завданням досі не вдалося. Реальна соціальна політика ЄС ще не відповідає масштабу і характеру сучасних соціальних проблем. Досягнення соціальної стабільності пов'язане з усуненням глибинних причин кризових явищ.

Бібліографічний список:

1. Каргалова М.В. От социальной идеи к социальной интеграции. / Каргалова М.В. – М., 1999. – 430 с.
2. Григорьева И. Модели социальной политики в современном обществе: одна, две или больше? / И. Григорьева [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.dialogvn.ru/uk/1998/n1998_1.htm.

3. Европа вчера, сегодня, завтра / институт Европы РАН ; отв. ред. Н. П. Шмелев. – М., 2002. – 620 с.
4. Церкасевиц Л.В. Современные тенденции социальной политики в странах Европейского союза / Л.В. Церкасевиц. – СПб., 2002. – 256 с.
5. M. Weiss. Social Dialogue and Collective Bargaining in the Framework of Social Europe. – Brussels, 1991. – 548 p.
6. Европейский Союз: прошлое, настоящее, будущее. Единый европейский акт. Договор о Европейском Союзе / Борко Ю. А. (отв. ред.), Каргаловой М. В., Юмашева Ю. М. – М.: Право, 1994. – 438 с.
7. R. Blanpain, Labour law and Industrial Relations of the European Community. – Deventer/Boston, 1991. – 350 p.
8. Консолидированный текст Договора о ЕС – <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>.
9. Европейское право. Учебник для ВУЗОВ / под ред. Л. М. Энтина. – Москва: Норма, 2000. – 720 с.
10. Папієв М. Світовий досвід застосування соціальних стандартів / Папієв М. // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 25-29.
11. Каргалова М. В. От социальной идеи к социальной интеграции. / Каргалова М. В. – М., 1999. – 337 с.
12. Валютная и социальная политика Европейского Союза : учебное пособие / под ред. доц. А.Г. Тимошенко. – Томск : Томский государственный университет, 2004. – 430 с.
13. Зайцев Ю. К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства / Зайцев Ю. К. – К. : КНЕУ, 2002. – 478 с.
14. Масливченко А. Г. Перспективы европейской модели социального государства / Масливченко А. Г. // Вопросы Философии. – 2004. – № 6. – С. 10-15.
15. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу : підручник / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» / Аракелян М. Р. – О. : Фенікс, 2012. – 390 с.

Европейскую интеграцию называют феноменом политического развития, фактором, определяющим современное состояние международных отношений. Практика развития Европейского союза (ЕС) убедительно свидетельствует о том, что процессы международной интеграции во многом определяются степенью совместимости социального пространства интегрируемых стран. Сегодня социальная политика ЕС должна быть фактором углубления интеграционных процессов, однако остается открытым вопрос об эффективности ее реализации на современном этапе интеграции.

European integration is called the phenomenon of political development, the factor determining the current state of international relations. The practice

of the EU development illustrates that the processes of international integration are mainly defined by the level of compatibility of the integrated countries' social space. Nowadays social policy of the EU should be a factor of integration processes extending, however there is an open question of its realisation effectiveness on the modern stage of integration.

Стаття надійшла до редколегії 08.04.2015

УДК 323.28

Кравченко В. Ю., ДНУ ім. О. Гончара

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І СУЧАСНЕ ПОЛІТИЧНЕ НАСИЛЛЯ

Здійснено науково-аналітичне обґрунтування, осмислення та оцінка основних закономірностей і тенденції трансформації джерел сучасного політичного насилля в умовах глобалізаційних процесів. Акцентується увага на специфіці руйнування державної монополії на застосування легітимного політичного примусу в умовах потужних структурних соціальних змін і формування нових недержавних суб'єктів насилля.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Політичне насилля завжди було специфічною складовою держави і влади, що визначається широким колом несумісних інтересів, прагнень, цінностей і установок головних учасників політичного процесу. Протягом усієї історії людства монополія на легітимне насилля або загроза застосування насилля були невід'ємними атрибутами держави і дозволяли гарантувати свободу, власність, внутрішню і зовнішню безпеку, як політичних інститутів, так і простих громадян. В сучасному світі глобалізація руйнує державну монополію на легітимне застосування насилля і ще більше загострює політичні конфлікти, конкуренцію, стихійне та ірраціональне насилля між державними і недержавними суб'єктами, що ставить під питання актуальність традиційних моделей легітимного примусу. З огляду на це, визначальною ознакою сучасного складного і конфліктного світу стають процеси глобалізації, які реалізуються на рівні держав, соціальних груп та окремих індивідів. Взаємозалежність між суспільствами набуває різноманітних вимірів: політичного, економічного, культурного. В умовах сучасних глобалізаційних процесів трансформація міжнародної системи та принципів суспільно-політичної діяльності призвели до того, що до політичного